

VRIJE GELEERDE GENOOTSCHAPPEN VOOR GENEESKUNDE IN DE OOSTENRIJKSE NEDERLANDEN

Piet Lenders
UFSIA

Een wat verbreide mening wil dat er in de Oostenrijkse Nederlanden buiten de Theresiaanse Academie weinig belangstelling voor wetenschap en onderzoek bestaan heeft. Men heeft daarvan soms de oorzaak gelegd bij een achterlijk conservatisme van de Leuvense universiteit en bij het standpunt dat onderzoek niet tot de opdracht van de universiteit hoorde. Wellicht is gevolmachtigd minister Karl von Cobenzl (1712-1770) niet vreemd aan deze weinig genuanceerde opvatting. In 1765 haalde hij immers erg uit tegen de universiteit en vond daar alleen "*des gens entièrement livrés à la barbarie pour les sciences*"¹.

Daarom werd buiten de universiteit een officiële instelling voor wetenschap en onderzoek opgericht. In 1769 *Société littéraire* geheten werd zij vanaf 1771 *Académie Impériale et Royale*. Zo werd van overheidswege iets tot bevordering van de wetenschappen ondernomen. Maar verder zou er van geleerde genootschappen weinig terecht gekomen zijn. Zelfs de selectie van de eerste leden van de Academie zou moeilijk geweest zijn en daarom moest het project door een buitenlander, de Straatsburgse professor Johann-Daniel Schöpfung (1694-1771), uitgewerkt worden.

Men heeft bij de beoordeling van de Leuvense universiteit al te licht de verslagen van minister Georges-Adam von Starhemberg (1724-1807) over het hoofd gezien. Als opvolger van Cobenzl had hij lof voor de aanpak van de medische faculteit, voor haar kruidtuin, de moderne zaal voor anatomie en de werkzaal of laboratorium voor "experimentele fysica". Hij bewam ervoor te Wenen een jaarsubsidie van 300 gulden en later nog eens een toelage van 2000 gulden. Maar een verzoek voor de goedkeuring van een modern programma anatomie en klinische geneeskunde volgens een project van professor Adrien van Rossum (1706-1789) kreeg dan weer niet de nodige instemming².

Gebruikte afkortingen:

GR.: Archief van de Geheime Raad-Oostenrijkse periode in Algemeen Rijksarchief te Brussel.

BN: *Biographie nationale éditée par l'Académie royale de Belgique*, Brussel, 1866 sqq.

NBW: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel, 1964 sqq.

¹ L. VAN DER ESSEN, *L'Université de Louvain 1425-1940*. Brussel, 1945, p. 182.

² J. VOSS, La contribution de Jean-Daniel Schoepflin à la fondation de l'Académie de Bruxelles, in *Bulletin de la classe des lettres et des sciences morales et politiques de l'Académie royale de Belgique*, S. 5, 62, 1976, p. 326-327. J.D. SCHOEPFLIN,

1. De ontwikkeling van de belangstelling voor wetenschap en cultuur

Naast anderen heeft Jozef Smeyers reeds meerdere malen zijn bedenken geuit over dit donkere beeld en gehouden dat detailonderzoek onverwacht nog heel wat aan de oppervlakte kon brengen. Het meest duidelijk was F.A. Sondervorst, wanneer hij betreffende het onderwijs in de geneeskunde beweerde dat dit beeld "in strijd met de waarheid is"³.

Wij hadden alleen, zo werd vroeger vergoelijkend beweerd, de volkse rederijkerskamers, die vanaf de vijftiende eeuw opgericht werden, maar nooit tot echte kringen van geleerden uitgroeiden. De Verenigde Provinciën daarentegen bezaten heel wat privé-gezelschappen van geleerden: tussen 1720 en 1750 werden er eerst zes en daarna tussen 1751 en 1808 72 opgericht. Vijftien ervan waren op genees- en heekunde of op scheikunde-farmacie gericht. Men kwam ze zowel tegen in het moederland als in de kolonies. Slechts één was gevestigd in het katholieke gedeelte van de republiek, te Grave.

Wel bezat het Noorden geen officiële academie zoals het Zuiden. Dat was wegens de politieke structuren van het land niet haalbaar. Daarbij vond de Leidse universiteit zo iets overbodig. Zij achtte zich als instelling in een dubbele zin academisch: zij verschaftte academisch onderwijs en was tevens een academisch genootschap⁴.

Dit soort vrije instellingen met belangstelling voor kennisverruiming en onderzoek kwam men ook elders tegen. In Frankrijk heetten zij *académies de province*

Réflexions pour le rétablissement des bonnes études dans les Pays-Bas, in *Annuaire de l'Académie royale des sciences et des belles lettres de Bruxelles*, 4, 1838, p. 169 sqq. E. MAILLY, *Histoire de l'Académie impériale et royale des sciences et des belles lettres de Bruxelles*. I, Brussel, 1883, p. 1-13 en 320. J. MARX, L'activité scientifique de l'Académie impériale et royale des sciences et des belles lettres à Bruxelles 1772-1794, in *Études sur le XVIIIe siècle*, IV, 1977, p. 50-51. G. De Boom, *Les ministres plénipotentiaires dans les Pays-Bas Autrichiens principalement Cobenzl*. (Académie royale de Belgique, Lettres, in 8°, XXXI) Brussel, 1932, p. 328.

³ F.A. SONDERVORST, *Geschiedenis van de Geneeskunde in België*, Brussel, 1981, p. 130. J. SMEYERS, *Cultureel en intellectueel leven. Mentaliteitsgeschiedenis, in België in de 18e eeuw. Kritische bibliografie*. Brussel, 1983, p. 251-255. Ook A. VERHAEGEN, *Les 50 dernières années de l'ancienne Université de Louvain (1740-1797)*. Luik, 1884, p. 134-136 stond kritisch tegenover dit verwijt aan de universiteit. Zie verder J. ROEGIERS, *De Academie van Maria-Theresia in historisch perspectief*, in *De weg naar eigen academiën*, Brussel, 1989, p. 33 en 42 met de vermelding dat de academiebeweging aan ons land niet ongemerkt voorbijging, maar dat de Theresiaanse instelling zich als leidinggevende instantie zou opstellen. Cfr. ook W.W. MEINHARDT, *Tot heil van 't menschedom. Culturele genootschappen in Nederland 1750-1815*. (Nieuwe Nederlandse bijdragen tot de geschiedenis der geneeskunde en der natuurwetenschappen 24) Amsterdam, 1988 en L. DHONDT, De l'influence des lumières dans le comté de Flandre à la fin de l'Ancien Régime, in *Études sur le XVIIIe siècle*, 6, 1979, p. 157-176.

⁴ E. MAILLY, o.c., p. 84-85. R.P. VISSER, De Nederlandse geleerde genootschappen in de achttiende eeuw, in *Documentatieblad werkgroep 18e eeuw*. 1-10. Herdruk, Utrecht, 1975, p. 175-186. J. ROEGIERS, o.c., p. 32.

GENOOTSCHAPPEN VOOR GENEESKUNDE

of *sociétés savantes*. Elders hadden zij weer andere namen. Hun tijdschriften werden overal in de geleerdenwereld verwelkomd. Zij konden *Journal des savants* heten, *Philosophical Transactions*, *Giornale dei Letterati* of *Acta eruditorum*. Voltaire omschreef als effect van hun werking: *Ses travaux commencèrent par adoucir les mœurs en éclairant les esprits*⁵.

In de Oostenrijkse Nederlanden was het bestaan van vrije gezelschappen van geleerden vroeger bijna onbekend, een tweetal realisaties niet te na gesproken. Het eerste initiatief dateerde al van 1743. Vanaf dat jaar bracht de Luxemburgse geestelijke Louis Hyacynthe d'Everlange de Witry (1719-1791) op onregelmatige tijdstippen een tiental specialisten samen, die belangstelling hadden voor fysica en delfstofkunde. Van dit genootschap zijn geen statuten bekend en geen akten bewaard gebleven. Het overleefde de Franse bezetting tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog, maar verdween na de aankomst van Cobenzl te Brussel in 1753.

Het is niet duidelijk of deze laatste in de afschaffing is tussengekomen omdat men moest plaats maken voor de Theresiaanse Academie. In elk geval werd Witry ervoor beloond met de aanstelling tot conservator van het rariteitenkabinet van de landvoogd, een aalmoezenierschap aan het hof en een prebende van kanunnik te Doornik zoals later Nelis. In 1773 werd hij lid van de Theresiaanse Academie en publiceerde er enkele studies over elektriciteit en geneeskunde en over mineralogie.

Roermond, hoofdstad van Oostenrijks Gelder, bezat een *Société d'émulation* zoals twee andere zuiderse, niet-Nederlandse Maassteden: de Luiks-Hollandse stad Maastricht en de hoofdstad van het prinsbisdom. Deze richtte als eerste van de drie in 1779 onder impuls van prinsbisschop Velbruck zo'n instelling op. De beide andere *sociétés*, die vijf of meer jaar later opgericht werden, kenden slechts een amechtig en onzeker bestaan.

Bij voorbaat doen een aantal realisaties afbreuk aan het ongenueanceerde van dit beeld. Heel wat kabinetten of wetenschappelijke verzamelingen van *histoire naturelle* -nog niet door de mens bewerkte natuur- werden hier zoals elders uitgebouwd. Weliswaar werd daaromtrent nog geen overzicht opgesteld. Hun bestaan is echter bekend en wijst op belangstelling voor de wetenschap van die tijd. Verder ontmoet men een ruime interesse voor economie, agronomie, deskundige waterbeheersing, medische en positieve wetenschappen met deelname aan prijsvragen, zowel uitgaand van de eigen academie als van buitenlandse genootschappen⁶.

---

⁵ D. DIDEROT ~ J. D'ALEMBERT, *Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences des arts et des métiers par une société de gens de lettres*. Parijs, 15, 1765, p. 259.

⁶ W. PRICK, Aemulatiegenootschappen in drie Maassteden op het einde van de achttiende eeuw, in *De Maasgouw*, 79, 1960, p. 141-145 en 175-185. C. PIOT, Everlange, in BN. VI, p. 84-85. R. MORTIER, *Le siècle des lumières au pays de Liège, de Namur et de Hainaut in La Wallonie. Le pays et les hommes*, II, Brussel, 1978, p. 84-86. Cfr. voor de rariteitenkabinetten in Nederland E. BERGVELD, R. KISTENMAKER (ed.), *De wereld binnen handbereik. Nederlandse kunst- en rariteitenverzamelingen 1585-1735*, Zwolle, 1992.

De Oostenrijkse Nederlanden bezaten daarbij ook niet-onbelangrijke tijdschriften met een grote openheid voor tijd en cultuur. Een typische productie was *De Vlaemsche Indicateur. Aenwyzer der Wetenschappen en Vrije Konsten*, een verlicht weekblad, dat een financieel succes werd en te Gent van januari 1779 tot eind december 1787 verscheen. Brugge bezat ook een open blad *De Rapsodisten of Mengelaers* gericht op de economie en de ideeën er rond. Het wees op kennisname van internationale publicaties. Brussel kende tussen 1755 en 1789 'n vijftiental bladen met een beperkte levensduur.

Men weet echter niet zo goed of in de Zuidelijke Nederlanden nog andere pogingen ondernomen werden om wetenschapsverenigingen op te richten. Sommigen kregen zelfs in tegenstelling tot de heersende mening de steun van een Leuvense faculteit, maar stootten op het verzet van de burgerlijke overheid. Tevens is het verrassend hoeveel Zuid-Nederlanders lid werden van een buitenlandse academie. K. Velle vestigde er reeds de aandacht op. Hierbij kwamen de Parijse academies op de eerste plaats, vooral die van geneeskunde en van chirurgie. Maar ook andere geleerde genootschappen in Frankrijk, Holland en Engeland namen landgenoten als buitenlands of corresponderend lid op.

Op het oude minder fraaie beeld is enkele jaren geleden een zekere correctie gekomen. Annette Felix heeft dan op het bestaan van geleerde genootschappen te Gent en te Brussel gewezen in het prestigieuze boek over *Oostenrijks België*⁷, maar is er nooit verder op ingegaan. Wij zouden nu willen voortbouwen op de gegevens die bekend zijn en een ruimer beeld geven van toenmalige belangstelling in de medische wereld en er rond. Eerst zullen wij een blik werpen op wat de achttiende eeuw voorafging en voor de eeuw van de verlichting ons beperken tot wat toen als behorend tot de medische wetenschap gezien werd. Andere sectoren zoals landbouw, tuinbouw, scheikunde en fysica hadden nochtans ook hun verdoken belangstellenden.

2. Informele gezelschappen in de zeventiende eeuw

In de groei van de belangstelling voor wetenschap en cultuur onderkent men een dubbele stap. De eerste ziet wetenschappers van eenzelfde richting met elkaar contact zoeken via correspondentie over verschenen studies en ontdekkingen. Zij betrof mededelingen over vondsten, hun beschrijving en interpretatie of het voorleggen van geplande publicaties. Eventueel werd die briefwisseling aangevuld door bezoeken aan elkaar. Het bleef steeds bij een spontane belangstelling zonder enige systematiek aangaande samenkomsten, besprekingen, uitgaven van studies, uitschrijven van prijsvragen e.d.

⁷ A. FELIX, Het wetenschappelijk leven, in *Oostenrijks België 1713-1794*. Brussel, 1987, p. 420-422. K. VELLE, Medisch-geografisch en epidemiologisch onderzoek in België sinds het laatste kwart van de 18e eeuw tot ca. 1850. Een bijdrage tot de sociale Geschiedenis, in *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 38, 1985, p. 214, nr. 12.

GENOOTSCHAPPEN VOOR GENEESKUNDE

Een tweede stap was er een van organisatie met structuren, regelmatige bijeenkomsten, voordrachten en discussies, met vaste actieve leden uit de regio en corresponderende collegas uit verder afgelegen gebieden. In de zeventiende eeuw kregen die verenigingen van literatoren en wetenschappers veelal de naam academie, een term die tot de Griekse Oudheid opklom en door Platoon aan een tuin en aan een gemeenschap van begaafde leerlingen gegeven werd. Die werden er niet alleen onderwezen, maar ook naar eigen onderzoek gestimuleerd.

In de zeventiende eeuw kenden noch de Spaanse Nederlanden noch de Verenigde Provinciën eigen geleerdersociëteiten met regelmatige samenkomsten, thematische voordrachten en kritische besprekingen over wetenschappen afgezien althans van de gesloten groep der Bollandisten. Wel ontmoet men er geleerden, die zoals hoger beschreven met elkaar contact zochten, uitwisselingen van kennis en ervaring opzetten en bij publicaties van dienst waren. Voor de stichting van de *Académie des Sciences* in 1664 kende ook Frankrijk dergelijke relaties, waarbij père Martin Mersenne de schakel vormde tussen een aantal geleerden. Het is dank zij Colbert dat men tot een vaste instelling, de *Académie des sciences* kwam⁸.

In de Spaanse Nederlanden komt men -zoals in Frankrijk- een dergelijke groep botanici tegen rond een clericus, de Antwerpenaar Frans van Sterbeek (1630-1695). Zijn belangstelling voor de plantkunde ging vooral naar de soorten, die onder de mycologie vallen nl. zwammen, schimmels, en naar bedektzadigen en zaadplanten, die bij de fanerofyten thuis horen.

De contacten, die hij met geleerden in binnen- en buitenland onderhield, dienden alleen het wetenschappelijk onderzoek en betroffen de uitwisseling van kennis en vondsten. Van Sterbeek publiceerde te Antwerpen in 1675 zelf *Theatrum fungorum of toneel der campernoeliën*. Het was het resultaat van jarenlang onderzoek, dat met behulp van de "sienbuysse" of microscoop tot stand was gekomen. Een vriendenkring uit Antwerpen en uit het Land van Hoogstraten -o.a. uit Meer- waartoe apotheker Boutens, een medewerker aan de eerste Antwerpse farmacopee hoorde, bespraken de vondsten en gingen zelf op zoek. In een farmacopee van de zeventiende eeuw speelden de kruiden immers nog een belangrijke rol.

Een eigen, rijk uitgebouwde kruidtuin in de Scheldestad werd een hulp voor de studie. Zij kreeg een zekere bekendheid en werd bezocht door Engelse botanici o.m. door John Ray (1627-1705), die aan de universiteit van Cambridge verbonden was en auteur werd van een studie *Catalogus plantarum circa Cambriam nascentium*. Hij bleef na zijn bezoek een trouwe correspondent van Van Sterbeek. Ook de dierkundige Francis Willingby (1635-1672) deed Antwerpen aan en bleef in contact met de Antwerpse botanicus.

In de Verenigde Provinciën bezat hij ook een aantal corresponderende vakgenoten en vrienden. Zelf ondernam hij er meerdere malen studiereizen heen o.a. in

---

⁸ J. HAESAERT, In de spiegel der Academiën, in *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België*, 1954, nr. 4, p. 3.

1670 en 1671. Hij verstevigde zo zijn relaties met de vakgenoten uit het Noorden en bleef naderhand met hen corresponderen. Een van zijn studies *Agricultura of Regeeringhe der uytheemsche Boomen* werd wat later met medewerking van Johannes Commelin (1629-1692) opgesteld en uitgegeven. De man was lid van de vroedschap van Amsterdam en oprichter van de stedelijke Nieuwe Artsenijhof of *Hortus Botanicus*. Naderhand stuurde Commelin hem een eigen studie ter beoordeling op: *De Nederlandsche Hesperides*. Het boek kende meerdere uitgaven en werd in het Engels vertaald. Het werd opgedragen aan een gemeenschappelijke vriend uit Etten-Leur in Noord-Brabant: Justus de Notelaere, heer van Burst en Grisoirt.

Verder had Van Sterbeek geregelde contacten met twee Hollandse hoogleraren. De ene, Paul Herman, was verbonden aan de universiteit van Leiden en de andere, Abraham Munting (1626- 1683), aan die van Groningen. Munting had een tijd lang in Frankrijk gestudeerd en was de auteur van een aantal belangrijke werken over botanica, o.m. *Phytographia curiosa*. Verder hoorden tot de correspondentenkring nog een griffier van de Staten van Holland en een raadsheer van de Admiraliteit van Middelburg⁹.

Uiteindelijk werden drie werken van Frans van Sterbeek over botanica het resultaat van waarnemingen van de auteur en van preciseringen van vakgenoten over grenzen en confessies heen. Zij waren niet het resultaat van een vast samenwerkingsverband of van een vereniging, wel van uitwisselingen van ervaringen, van kritische bemerkingen en aanvullingen vanwege binnen- en buitenlandse bevriende vakgenoten.

Dit geval is niet uniek. Antwerpen kende nog andere wetenschappelijke vriendenkringen. Erg uitgebreid was die rond de school voor wiskunde. Christiaan Huygens (1629-1695), de Hollandse wis- en natuurkundige, kwam er op bezoek. André Tacquet (1612-1660), één van de professoren, werd na zijn dood met lof gememoreerd en geciteerd in de *Transactions of the philosophical Society of London*. Jan della Faille (1597-1652) gaf op uitnodiging lezingen te Leuven, Dole en Madrid. Filip Nuyts (1597-1661) verbleef een tijd in Zweden, waar koningin Christina aan wiskunde geïnteresseerd was¹⁰.

In de zeventiende en achttiende eeuw hebben meerdere dergelijke vriendschapsverbanden bestaan, die gebaseerd waren op gemeenschappelijke belangstelling

⁹ R. AERNOUTS & E. FRISON, Wetenschappelijk leven te Antwerpen in de 17e eeuw. De vriendenkring van Frans Sterbeek in Zuid- en Noord-Nederland, in *Historia scientiarum*, 7, 1965, p. 5-15. A. LOUIS, Frans van Sterbeek, in *NBW*, II, p. 814-819. R.S. BOULGER, Ray John, in *Dictionary of national Biography*, XVI, Londen, 1896, p. 782-787 en Willughby Francis, *Ibid*, XXI, 1900, p. 525-528. H.F. WIJMAN, Commelin Johannes (1629-1692), in *Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek*, 10, 1937, p. 200-203. J.E. KROON, Munting Abraham, in *Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek*, 6, 1924, p. 1043. De *Hesperides* zijn de tuin met gouden appels.

¹⁰ A. MESKENS, The Jesuit mathematics school in Antwerp in the early seventeenth century, in *The seventeenth century*, 12, 1997, p. 11-22 en O. VAN DE VUIVER, De wetenschappen, in *Antwerpen in de XVIIe eeuw*, Antwerpen, 1989, p. 251-272.

GENOOTSCHAPPEN VOOR GENEESKUNDE

en geleid hebben tot samenwerking en uitwisseling van kennis. Het moge voorlopig volstaan om op deze realisaties uit de zeventiende eeuw gewezen te hebben. De blik moet nu op de achttiende eeuw gericht worden.

3. Een academie van geneeskunde te Gent in 1776

3.1 *Nieuwe openheid in de medische wereld*

In de eeuw van de Verlichting vallen vooral de geleerde genootschappen op. Zonder de vriendenkringen uit te sluiten zou de samenwerking nu eerder via deze groeperingen gebeuren en meer dan vroeger over de grenzen heen reiken. Het gaf de overheid, zo zij initiatiefnemer was, de gelegenheid een beleid uit te stippelen.

Ook voor de geneeskunde en de farmacie kwam er onderzoeksbelangstelling los, met observatie en controle. Wel stonden aanvankelijk de drie groepen practisijnen, die onder de stedelijke collegia medica ressorteerden, ver van elkaar. Naast de universitair gevormde artsen waren er de ambachtelijk opgeleide chirurgijnen en apothekers, die respectievelijk met de barbiers en de merceniers verbonden waren. De artsen verrichtten geen handwerk. Dat bleef aan de ambachtslieden voorbehouden, die toch fier de titel van meester voerden. De ontwikkeling van de opleiding zou de drie groepen nader tot elkaar brengen.

Zo in de eerste helft van de achttiende eeuw er heel wet energie ging naar de strijd rond het Jansenisme en de problemen rond de Oostenrijkse Successieoorlog (1740/48), ontwikkelde zich na 1750 een gunstiger economisch en cultureel klimaat. Figuren als gevolmachtigd minister Karl von Cobenzl en voorzitter van de Geheime Raad Patrick de Neny (1716-1784) hadden belangstelling voor wetenschap en cultuur. Het is onder hun impuls dat de Theresiaanse Academie opgericht werd. Die had vooral belangstelling voor het menselijke gebeuren onder al zijn facetten. Positieve wetenschappen werden er ook bij betrokken, geneeskunde niet, althans niet ex professo. Toch waren er professoren van de Leuvense medische faculteit in het hoge gremium opgenomen.

Ondertussen was in de middens van artsen en chirurgijnen ontevredenheid over de opleiding gegroeid en verlangden naar observatie, onderzoek van de zieken en loskomen van de oude theorieën. Het scherpst kwam de ontevredenheid over de opleiding tot uiting in een uittocht, die doet denken aan de oude gewoonte van de *peregrinatio academica*, maar het strikt genomen niet was. Het betreft de trek naar de verlichte stad Parijs van heel wat chirurgiestudenten, die aan een ambachtelijk statuut onderworpen waren. W. Frijhoff stelde vast dat tussen 1752 en 1792 circa 520 studenten-chirurgie uit de Oostenrijkse Nederlanden en het prinsbisdom Luik naar deze stad trokken voor een opleiding in het *Collège de Chirurgie*, een nieuw instituut voor hoger onderwijs, dat niet door de behoudsgezinde Parijse universiteit aanvaard was, maar als autonome instelling erkend was en heel ernstig onderwijs gaf. Klaarblijkelijk achtten de jongeren de ambachtelijke opleidingen, die in onze steden gegeven werden, onvoldoende. Voor het meesterschap en voor de toelating tot het uitoefenen van het beroep

onderwierpen zij zich daarna toch aan de corporatieve, stedelijke proeven. Er heerste echter in de medische middens -zowel bij artsen als bij chirurgijnen en apothekers- duidelijk een onbehagen over de oude stand van zaken¹¹.

De uittocht van zoveel leerling-chirurgijnen had -naast andere tekenen van wetenschappelijke onrust en veranderende mentaliteit- de medische faculteit van Leuven niet onberoerd gelaten. Reeds in de maand november 1758 stelde zij in een verslag aan de regering vast: *La chirurgie moderne est parvenue à un si haut point d'élevation par les connaissances sublimes qu'elle s'est acquises et s'acquiert journellement que les souverains ne dédaignent pas d'honorer du titre de noblesse ceux qui se distinguent dans cette profession*¹².

Met de allusie op de verheffing in de adelstand van chirurgijnen liet de faculteit in een voor die tijd duidelijke taal verstaan dat de vorsten de heelmeesters niet meer zagen als ambachtsmannen en handwerkslieden. Die konden immers niet in de adel opgenomen worden. Toch waren de heelmeesters bij ons nog gebonden aan het ambacht van de barbiers-chirurgijnen, omdat zij de uitwendige geneeskunde beoefenden in tegenstelling tot de artsen, die voor de inwendige of dogmatische geneeskunde zorgden en -zoals vermeld- geen hand uitstaken naar de patiënten.

Naast hen ervoeren ook de apothekers de nood zich beter op de hoogte te stellen, althans in de grotere steden. De vooruitgang van de scheikunde drukte immers meer en meer haar stempel op de farmacie.

De medische faculteit van Leuven bleef bij deze ontwikkeling niet achter. Vanaf 1760 drong zij bij de regering meerdere malen aan dat aan chirurgijnen en apothekers een theoretische opleiding zou gegeven worden binnen het kader van de universiteit. Nog in 1777 vatte zij haar standpunt betreffende de apothekers als volgt samen: *Elle trouve qu'il convient de statuer que pour être admis au corps des apoticaire il faut être bachelier en médecine ou à quelque titre supposé de l'université*¹³.

De drang naar een academische opleiding ging bij heelmeesters en farmaceuten samen met het verlangen zelf ook aan onderzoek te doen. Zij zochten steun bij elkaar om vrije geleerdengenootschappen op te richten. Het is in dat perspectief dat men een Gents initiatief moet zien.

De sfeer hiertoe was gunstig. In dezelfde jaren vroeg bv. een ongedateerd schrijven aan de Geheime Raad de toelating om voor het hertogdom Brabant een hogeschool voor chirurgie te mogen openen met een lessencyclus van drie jaar. Ernaast moest dan een academie komen, want *Une école ne saurait subsister*

¹¹ W. FRIJHOFF, L'école de chirurgie de Paris et les Pays-Bas. Analyse d'un recrutement, in *Lias*, 17, 1990, p. 185-239. Zie over de titularissen van de scheikunde van de Leuvense universiteit A. FELIX, Les débuts et les titulaires de la chaire de chimie à la faculté de médecine de l'ancienne université de Louvain, in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 64, 1986, p. 234-255. Cfr. ook GR 1089 B.

¹² GR 1223 A: Medische faculteit aan vorst 9 oktober 1758.

¹³ GR 1226 B: consulte 24 november 1777.

sans le secours d'une Académie, destinée à étendre les sciences et non à les enseigner. Een duidelijke stelling¹⁴! Er zou nochtans niets van in huis komen.

3.2 Een Gents initiatief voor samenwerking en onderzoek

Een eerste ernstige poging om een geleerdengenootschap op te richten kwam voor zover bekend uit Gent, een tweede uit Brussel. In de tweede helft van de achttiende eeuw waren de hoofdsteden van Vlaanderen en Brabant wellicht de meest opene steden van de Zuidelijke Nederlanden. De Vlaamse hoofdstad zag het aantal gedrukte werken van 403 in 1740-1760 stijgen naar 708 in 1760-1780. Het aantal boekwerken met zuiver religieuze inslag was blijven dalen van 43% in 1720-1740 naar 35% in 1740-1760 en 20% in 1760-1780. Het aantal profane werken was des te sterker toegenomen¹⁵.

De opbloei die Gent na 1750 kende en die tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1776-1783) toenam, verschaftte haar daarbij duidelijk de drievoudige dimensie die Fernand Braudel weleer als typisch voor een stad zag: openheid op de wereld, dialoog met het platteland en centrum van verbindingsnetten. De stad was in de ogen van Jozef II zelfs zo belangrijk dat zij hem aanvankelijk de meest geschikte site leek voor het overbrengen van de onwillige Leuvense Alma Mater. Men weet dat het in 1788 echter Brussel was, die de zetel van de verplaatste universiteit zou worden.

De medische wereld was in deze ontwikkeling niet achter gebleven. Zo had men er in 1758 een machine op punt gesteld om drenkelingen te redden. Zorg voor drenkelingen was toen overal in West-Europa een geliefde topic bij discussies. In een stad met zoveel rivieren en kanalen als Gent was men inzake ontwikkeling bijgebleven¹⁶.

Het is met die belangstelling voor onderzoek en studie dat er een vijftal bezorgde figuren uit de medische wereld regelmatig samenkwamen en uiteindelijk het eens werden over de nood aan een vrije vereniging voor onderzoek. Zij namen zich in 1776 voor die zelf op te richten. Het genootschap zou als naam krijgen *Société littéraire de médecine*, als embleem of onderscheidingsteken een bijenkorf en als devies *Nobis Et Aliis*. Als doel werd vooropgezet *enrichir tous les membres des lumières de chacun d'eux*¹⁷.

¹⁴ GR 1225: Brief s.d. aan "Monsieur" door onidentificeerbare auteur.

¹⁵ M. DENECKERE, La langue française dans les Flandres, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, n.r., 6, 1952, p. 178-179. P. LENDERS, *Gent. Een stad tussen traditie en verlichting 1750-1787*. (Standen en Landen 92) Kortrijk-Heule, 1990, p. 81-87. A. VERHAEGEN, o.c., p. 262.

¹⁶ Jointe voor Besturen en Beden (Algemeen Rijksarchief te Brussel) 781: Memorandum A bij brief De Graeve aan Starhemberg oktober 1780. GR 278 A: consulte 30 augustus 1785.

¹⁷ GR 1224 A: volledig dossier met alle vermelde interventies. Het toevoegen van een verlichte of altruïstische leuze aan de naam van een genootschap was een eigentijds gebruik. Men komt in de Verenigde Provinciën bij gelijkaardige verenigingen bv. tegen "Servandis civibus". Dit soort *sociétés littéraires* is verschillend van de twee

PIET LENDERS

De initiatiefnemers waren twee artsen Louis van Cutsem en Charles Louis van Brabant (1740-1790), twee chirurgijnen Jan Bernard Jacobs (1734-1790) en Willem van de Velde en een apotheker Jan Baptist Coppens.

Twee van hen, Van Brabant en Jacobs, hadden een wetenschappelijke naam. Van hun hand bezit men meerdere originele studies naast vertalingen over verloskunde, keizersnede en pokkeninenting. Van Brabant was daarbij datzelfde jaar 1776 door de stichter van de *Académie de Médecine de Paris*, F. Vicq d'Azyr (1748-1794), tijdens zijn bezoek aan Gent uitgenodigd lid te worden van die academie. J.B. Jacobs werd lid van twee geleerde genootschappen uit de Verenigde Provinciën: de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen en het Bataafs Genootschap der proefondervindelijke Wijsbegeerte. Beide zouden bij het overbrengen van de Leuvense universiteit naar Brussel in 1788 door Jozef II hoogleraar in de geneeskunde benoemd worden.

Ook apotheker Jan Coppens kreeg bekendheid als wetenschapper. Hij werd o.a. mede-opsteller van de Gentse farmacopee van 1787¹⁸.

Het project van de vijf initiatiefnemers was niet zo maar een spontane opwelling. Het was tot in de puntjes voorbereid naar het voorbeeld van wet in *plusieurs fameuses villes* reeds gerealiseerd was, zoals zij stelden. Het huishoudelijk reglement, dat wij in bijlage I publiceren, zal dit duidelijk maken. Het toont aan met wat een zorg alles voorzien en uitgewerkt was.

3.3 Opzet en statuten

Het origineel dat in het Algemeen Rijksarchief te Brussel berust, is in een zeer mooi en regelmatig schrift door een schrijfmeester op zegelpapier aangebracht. Als doel van de vereniging wordt exclusief de medische wetenschap als object vermeld en verder omschreven als geneeskunde, anatomie, chirurgie, farmacie, scheikunde en fysica (art. 9 & 12).

Om het doel van de vereniging te bereiken moest men, zo stelde art. 13, niet alleen de wetenschappelijke ontwikkeling volgen en de nieuwe publicaties signaleren, maar ook gedane experimenten uittesten en eigen ervaringen naar voor brengen. Alle leden moesten daarom actief meewerken en eens per jaar een rapport over eigen bevindingen indienen. Dit artikel werd door de Leuvense professor Van Rossum als het belangrijkste van de statuten aanzien.

De mededelingen van de leden zouden vrij van censuur door een eigen drukker gepubliceerd worden. Daartoe werd aan de regering exemptie van de boekkeuring gevraagd. Waren de initiatiefnemers op de hoogte van het ingrijpen van de censuur twee jaar voordien in de Theresiaanse Academie? Toen was immers een studie van kanunnik Theo Mann, die al ten dele gedrukt was, vernietigd en

---

soorten genootschappen met die naam, die leesgroepen waren en door J. ROEGIERS, in *De verlichting in de Oostenrijkse Nederlanden en het prinsbisdom Luik*, Brussel, 1983, p. 209-210 beschreven werden.

¹⁸ C. BROECKX, Charles de Brabant in *BN II*, p. 900-901. J. OSSIEUR, J.B. Jacobs, in *NBW VI*, p. 490-491. A. VANDER MERSCH, B. Coppens in *BN IV*, p. 380-381.

GENOOTSCHAPPEN VOOR GENEESKUNDE

een handschrift van zijn collega Frans Du Rondeau mocht dan niet gedrukt worden, omdat zij in strijd waren met politieke opties van de regering.

Betreffende de publicaties namen de oprichters in de artikels 15-17 een voor die tijd merkwaardig taalstandpunt in. De mededelingen mochten in de vergadering in het Latijn, het Frans of het Vlaams naar voor gebracht worden, maar voor de uitgave in druk moest alles in een correct Vlaams gesteld zijn. Het bestuur behield zich het recht voor taalcorrecties aan te brengen.

Verder waren een aantal gewone organisatorische regelingen opgenomen. Het lidmaatschap werd beperkt tot de artsen, apothekers en heelmeeesters, die te Gent woonachtig waren, maar men voorzag de mogelijkheid tot coöptatie van vreemde confraters. Het bestuur zou verkozen worden. Op een niet gemotiveerde afwezigheid bij de maandelijkse vergaderingen stond een geldboete. Het reglement duidde daarbij in artikel 23 meticuleus ieders plaats aan in de zaal van de samenkomsten en waarschuwde tegen beledigingen bij de discussies.

De vereniging werd in drie klassen opgedeeld: geneeskunde, farmacie en heekunde en nam daarmee de structuren over van de stedelijke collegia medica. Men voorzag dat -afgezien van bestuurlijke vergaderingen van algemene aard- de lezingen en discussies steeds in de betrokken klasse zouden plaats vinden volgens de eigen bevoegdheid en belangstelling.

De initiatiefnemers wilden niets in het geheim ondernemen en verlangden dat de hoogste gezagsinstanties van het land hun bedoelingen zouden kennen en goedkeuren. Daarom vroegen zij te Brussel een oprichtingsoctröoi aan zoals nieuwe bedrijven deden en de bevestiging van hun huishoudelijk reglement.

3.4 Afwijzing door de regering

De regering was klaarblijkelijk verrast door het initiatief dat voor een vrije geleerdengroep een plaats opeiste naast de officiële academie. Het dossier werd volgens een normale procedure aan de Geheime Raad overgemaakt, waar dit aan Philippe-Goswin de Neny, de oudste zoon van de voorzitter van de Raad, ter behandeling werd toevertrouwd.

Die richtte zich via de raadsfiscalen tot de stadsmagistraat van Gent om informatie en die mocht niet over een opzet uit de medische wereld adviseren zonder het Collegium Medicum te consulteren. Dit was een gespecialiseerd stedelijk beleidsorgaan voor de gezondheidszorg en voor controle op de praktijk van artsen, chirurgijnen en apothekers, dat men in alle grote steden aantrof en te Gent in 1664 was opgericht.

Alle adviezen waren gunstig, ja enthousiast. Niet alleen was er in het project niets dat schadelijk was voor de samenleving. Er was veel positiefs: bevordering van de wetenschap, dienst aan de volksgezondheid, gezonde wedijver en betere verstandhouding tussen de drie groepen van de medische wereld, die zo dikwijls ruzieden, enz. Daarbij kende men dit soort genootschappen in alle ontwikkelde landen en was het te wensen dat ook Gent er één zou krijgen.

Alleen stuurde de stad na twee weken een aanvullend verzoek van politieke aard aan de regering: zij hoopte nl. dat een vereniging, die met een decreet van de

centrale overheid werd goedgekeurd, toch ook met erkenning van het gezag van de magistraat zou opgericht worden en steeds aan zijn gezag ondergeschikt blijven.

De Geheime Raad was helemaal niet enthousiast: het nut van het genootschap was niet bewezen (versta: naast de Academie). Daarbij waren in het project *puérilités* vervat, die de regering niet kon dekken. Er mocht daarom geen openbare erkenning gegeven worden.

Gevolmachtigd minister prins Georg von Starhemberg zag het niet zo. De zaak zou zeker ophef maken. Daarom liet hij het hele dossier aan de Leuvense anatomieprofessor Adrien van Rossum doorsturen. De man was weleer waardig bevonden lid te worden van de Theresiaanse Academie en was een van de grote figuren van de medische faculteit¹⁹. Zijn advies was zeer positief. *Le progrès de la médecine est l'âme de leur projet*, schreef hij. Wel stelde hij enkele kleine correcties voor zoals het duidelijke vermelden van de proefondervindelijke fysica. Zijn voornaamste bezwaar betrof de taal van de publicaties: *Le flamand dans ce pays se lit très peu.... n'est qu'un jargon bâtard... pendant que le français devient la langue universelle*.

De Geheime Raad bleef echter bij zijn eerste standpunt, maar wilde zich niet verzetten tegen stille, niet gestructureerde samenkomsten van mensen uit de medische wereld. De gevolmachtigde minister liet dan weer enkele correcties aanbrenge en door de landvoogd paraferen. Bij goede resultaten van het wetenschappelijk werk, mochten zij een zekere erkenning of *quelque disposition positive de la part du gouvernement* tegemoet zien. Over twee jaar zou men de zaak opnieuw bekijken...

Het eindresultaat werd als vorstelijk decreet aan de raadsfiscaal van Vlaanderen opgestuurd. Hij moest de beslissing aan de initiatiefnemers meedelen. Wij brengen de tekst van dit document in bijlage II.

Het standpunt van de minister was daarin opgenomen en erg genuanceerd. Men liet de geleerden toe hun belangstelling uit te leven, kennis te nemen van de wetenschappelijke vooruitgang, aan onderzoek te doen en daarover met mekaar privé in contact te treden, maar men hield vast aan het standpunt dat het opzetten van projecten voor onderwijs, onderzoek en cultuur aan de vorst voorbehouden bleef. *La vie intellectuelle était l'apanage du gouvernement. Nulle autre puissance y avait droit*, schreef weleer de Luikse historicus Charles Piot²⁰. Daartoe had zij de academie opgericht, de leden benoemd, de belangstelling georiënteerd, prijzen en beloningen voorzien.

Buiten dit gremium was de regering gekant tegen alle andere structuren in verband met wetenschappelijk onderzoek. Zij was evenzeer gekant tegen de erkenning van diploma's in geneeskunde en rechten, die door een buitenlandse universiteit verleend waren. Daarom ook had zij in 1764 aan Corneel Nelis, de latere bisschop van Antwerpen, de toelating geweigerd te Leuven een kleine

¹⁹ V. JACQUES, A. Van Rossum, in *BN XX*, p. 164-165.

²⁰ C. PIOT, *Linguet aux Pays-Bas Autrichiens*, in *Bulletin de l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux arts de Belgique*. S.II, 46, 1878, p. 798.

GENOOTSCHAPPEN VOOR GENEESKUNDE

academie op te richten, ofschoon de idee op zichzelf interessant was, en zou zij in 1777 het voorstel tot navorming en discussies inzake vaderlands recht afwijzen, dat Dominique d'Hoop (1737-1808) had ingediend en waarmee hij te Gent wilde starten²¹. De overheid kon niet aanvaarden dat in dergelijke aangelegenheden iets buiten haar controle zou gebeuren. Overeenkomstig deze gedragscode zou Jozef II later in de eeuw eisen dat geen andere school dan de zijne een diploma in de theologie zou uitreiken, ook niet de bisschoppelijke seminaries. De Leuvense faculteit dacht hij onder controle te kunnen brengen, de seminaries niet.

Wel stond het de burgers vrij rariteitenkabinetten aan te leggen en natuurverzamelingen uit te bouwen, te experimenteren en daarover te confereren met belangstellenden. Maar dat moest strikt privé blijven. Wetenschappelijke samenwerking en uitwisseling van ervaringen werden zo naar het domein van de stilte verdreven. Voor het naar buiten brengen moest de regering haar instemming geven. Daar was de censuur voor.

In tegenstelling tot wat in het buitenland gebeurde kenden de Zuidelijke Nederlanden dus geen vrije genootschappen van geleerden. Weliswaar werd te Roermond nog in 1787 een *Société d'émulation* opgericht naar aanleiding van de viering van een primus van de Leuvense artesfaculteit. Maar wellicht heeft de stedelijke erkenning van dit genootschap in de troebele jaren voor de Brabantse Omwenteling de regering nooit bereikt.

Er bleef de Nederlanders met wetenschappelijke belangstelling buiten de organisatie van informele discussiegroepen en privé contacten met collegae van dezelfde wetenschappelijke discipline één structurele uitweg: aansluiting bij een buitenlands genootschap, liefst met één dat publicatiemogelijkheden bood. Velen sloten zich bij een buitenlands genootschap aan. Maar betreffende het lidmaatschap van landgenoten in buitenlandse genootschappen is nooit een studie gedaan zoals W. Frijhoff die ondernam voor hen, die tussen 1752 en 1792 te Parijs de opleiding in de chirurgie gingen volgen. Wij kennen alleen namen van Nederlanders, die elders bijdragen gepubliceerd zagen of zelf vermeldden dat zij titulair, honorair of corresponderend lid waren van een buitenlandse geleerdenvereniging of academie.

In eigen land was er slechts één instantie, die zich met goed recht kon verzetten tegen de inperking van het recht op collectief onderzoek en van de academische vrijheid: de Leuvense universiteit. Wij moeten verder nagaan of die iets in dit opzicht ondernam, want voor zij haar stem verhief was er een andere poging geweest.

4. Wetenschappelijke werk en filantropie samen te Brussel in 1780

Vier jaar na de mislukking van het Gentse initiatief werd te Brussel een nieuw opzet voorgedragen. Een lid van de Academie en een aantal notabelen waren er

---

²¹ E. MAILLY, *o.c.*, I, p. 18. J. BUNTINX, Post-graduate onderwijs in de rechten te Gent (1777), in *Archief-en bibliotheekwezen in België*, 42, 1971, p. 26-33.

bij betrokken. Ook hen liet de vooruitgang van de geneeskunde niet los. Zij richtten een genootschap op, dat zij *Association libre pour l'humanité* heetten. Onderzoeken en experimenteren was hun doel. Dit moest slaan op de nieuwe krachtbron, de elektriciteit, en op haar toepassing in de gezondheidszorg. In Frankrijk en in Engeland had men daarmee reeds opzienbarende successen behaald, zo betoogden zij. Als filantropen verlangden zij aan de resultaten van hun onderzoek een toepassing te geven in dienst van de armen. Het verzoek vermeldde echter niet dat een voorstel in verband met *électricité médicale* door een van de initiatiefnemers, de academicus John Needham (1731-1781), bij de academie was ingediend, maar niet in overweging genomen. Gold dit project als een zet tegen de Academie? Was het daarom dat zo sterk het accent werd gelegd op het filantropische? De bronnen blijven ons het antwoord schuldig.

Verrassend was het in elk geval dat zowel vrouwen als mannen konden lid worden mits zij woonachtig waren in de Nederlanden en twee louis d'or -iets meer dan 26 gulden- betaalden. Dit was als steun voor de liefdadige doelstellingen bedoeld²².

De knappe maar intrigante apotheker J.B. van de Sande (1746-1820), die zich graag als *membre de plusieurs sociétés littéraires* presenteerde, was er voorlopig secretaris, penningmeester en promotor van. Tot de stichtende leden behoorde natuurlijk kanunnik John Turberville Needham, die weleer bij de regering had aangedrongen om in de academie ook een klasse voor wetenschappen en geneeskunde op te nemen. Verder waren er de invloedrijke prins Charles de Ligne (1734-1814), de drukker van de Theresiaanse Academie J.L. de Boubers (1731-1804), de Fransman A.P. Damiens de Gomicourt (1723-1790), die onder de schuilnaam Dérival de goed gedocumenteerde zesdelige *Lettres sur les Pays-Bas Autrichiens* geschreven had, en de burggraaf- bankier E.D. Walckiers de Saint Amand (1750-1837), Edouard le Magnifique geheten, een man met veel interesse voor fysica en gekend als liefhebber van boeken en handschriften. Tenslotte was er een minder bekende bij, Jean Gibbens, een man afkomstig uit Aarlen, die de behandeling met elektriciteit kende, maar geen ontwikkeling bezat. Al de anderen hadden echter belangstelling voor wetenschap en onderzoek²³.

De aanvraag had een zeer eigenaardige voorgeschiedenis. De onbekende Jean Gibbens had zich in januari 1779 rechtstreeks tot de regering gewend met het verzoek vergoed te worden bij de behandeling van armen met elektriciteit. Hij had die therapie reeds lang in Jamaica en Engeland toegepast en deed dat nu ook in Brussel. Hij kon getuigschriften van tevreden patiënten voorleggen.

²² Volledige dossier met alle interventies in GR. 1224 A. Over het voorstel van Needham E. MAILLY, *o.c.*, p. 356. Een louis d'or is fl.13-01-04.

²³ P.J. VAN BENEDEN, John Tuberville Needham, in BN XV, p. 520-528. J.B. VINCENT, *Essai sur l'histoire de l'imprimerie en Belgique depuis le 15e jusqu' à la fin du 18e siècle*. Brussel, 1867, p. 107-112. A. WAUTERS, Charles de Ligne, in BN XII, p. 143-194. S. TASSIER, Edouard Walckiers de Saint Amand in BN XXIII, p. 37-24 H. DE GROOTE, L'auteur du "Voyageur dans les Pays-Bas autrichiens", in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 26, 1948, p. 118-135.

Uit de adviezen van het Brussels stadsbestuur en van het Collegium Medicum bleek dat zo'n behandeling niet zonder gevaar was en slechts voor een beperkt aantal gevallen aangewezen. Twee apothekers van de stad, waaronder J.B. van den Sande, pasten de nieuwe methodes reeds toe en waren bereid ook de armen te helpen. De hulp van Gibbens had men dan niet nodig. Daarbij was de man totaal onkundig op theoretisch gebied. In oktober 1779 was die aanvraag van de Luxemburger afgewezen.

Apotheker J.B. van den Sande moet kennis gekregen hebben van het verzoek en heeft daarna klaarblijkelijk verlangd met de groten van Brussel een wetenschappelijk en filantropisch genootschap op te richten voor de studie en de toepassing van de elektriciteit. Hij was op de hoogte van het onderzoek, dat daarover in Frankrijk op bevel van Lodewijk XVI was ondernomen en richtte zich tot de amman van de stad om de vereniging - waarvoor hij de leden had samengebracht - te mogen oprichten.

De amman legde de zaak echter voor aan de regering. Na een onderzoek luidde haar beslissing dat men voor medische doeleinden steeds een beroep mocht doen op elektriciteit. Alleen was het advies en de aanwezigheid van een arts verplicht. Over een genootschap van geleerden verneemt men in de beslissing niets. De vraag blijft dan ook wat juist de bedoeling van Van den Sande geweest is. Niets was immers duidelijk omschreven²⁴.

Wel zijn publicaties over elektriciteit van twee van de betrokkenen bewaard gebleven. Needham vertaalde in 1781 uit het Engels een boek van Lord Mahon over principes van elektriciteit en bracht daarna een eigen werk uit over elektrische ontladingen bij onweer. Van den Sande werd in 1783 door de academie bekroond voor een studie over de aanwending van elektriciteit in serres. Zij lijken echter niet in het kader van een vrij genootschap tot stand gekomen.

Toch doofde de roep om geleerde genootschappen nooit helemaal uit, ook al wilde de regering er niet van weten. Zij had immers als principe dat zij alleen de culturele en wetenschappelijke politiek en hun oriëntatie bepaalde.

5. Werk van geleerde genootschappen in de verborgenheid

Het verzet tegen de oprichting van geleerde genootschappen en de claim van de regering op monopolie aangaande het onderzoek zijn niet zonder reacties gebleven. Wij zouden op een drietal zaken willen wijzen, die zonder een onaanvechtbare zekerheid te geven van enig verzet toch een licht werpen op het geleerde landschap in de Nederlanden.

De eerste is een verrassend voorstel van de medische faculteit van Leuven in verband met onderzoek en studiewerk via de hulp van plaatselijke artsen en

²⁴ C. BROECKX, *Notice sur J.B. Van den Sande, maître en pharmacie à Bruxelles*. Antwerpen, 1845. Zie ook nog E. MAILLY, *o.c.*, passim. Van den Sande is nooit lid van de Theresiaanse Academie geworden, niettegenstaande zijn aandringen.

apothekers. In tweede instantie moeten wij de wetenschappelijke activiteiten in groepsverband van enkele steden vermelden. Tenslotte nemen wij onder ogen wat er gebeurde bij het wegvallen van het Oostenrijks bewind en de vestiging van het Franse gezag. Dan ontstonden immers in een minimum van tijd verrassend veel geleerde genootschappen. Zij lijken een uiting geweest te zijn van een streven dat al lang bestond, maar onderdrukt werd.

5.1 Een verzoek van de Leuvense universiteit

In een advies dat door de regering aan de medische faculteit van Leuven op 9 maart 1785 gevraagd was en de opleiding voor de medische beroepen en de praktijk van de geneeskunde betrof, komt er naast de gevraagde voorstellen een verzet tot uiting tegen het monopoliseren van het wetenschappelijk onderzoek door de officiële Brusselse Academie.

Dit advies -een document van 92 blz. in 4°- droeg als titel *Projet de règlement sur l'exercice des différentes parties de la médecine dans les Pays-Bas*. Het was een officieel stuk, dat eindigde met *Délibéré et admis par la Faculté de Médecine de l'Université de Louvain*. Het was ondertekend door de decaan Maarten van der Belen (1728-1795), maar droeg geen datum. Het behandelt meer de opleiding dan de uitoefening van de geneeskunde en treft de lezer door zijn innoverende voorstellen²⁵.

De eerste verrassing vindt men in het medisch organigram. Geneeskundige zorgen worden volgens het document niet alleen geboden door de drie klassieke gelederen van artsen, heelmeesters en apothekers. Dat was nochtans sinds de Middeleeuwen een onomstreden standpunt. Men moest er voortaan een vierde groep bij opnemen, zo vond de faculteit, de verloskundigen, c.q. de vroedvrouwen.

In verband met de opleiding van chirurgijnen en apothekers hernam de faculteit een voorstel, dat zij vroeger reeds aan de regering had kenbaar gemaakt. Hun scholing moest op homogene, nationale basis gegeven worden en mocht niet van stad tot stad verschillen. Zij moest samen met de praktijk losgemaakt worden van de ambachtelijke bindingen. Na een theoretische scholing aan de universiteit van drie jaar voor de heelmeesters en twee jaar voor de apothekers kon in de onderscheiden steden een praktische aanvullende opleiding uitgebouwd worden.

Voor de vroedvrouwen vroeg de faculteit geen academische opleiding, wel de voortzetting van de vorming, die onder de controle van de nationale en regionale overheden sinds 1775 op meerdere plaatsen gegeven werd.

Wellicht is het meest verrassend gedeelte van het *Projet* het verzoek geweest om in alle steden waar ten minste drie artsen, drie chirurgijnen of drie apothekers waren, te mogen starten met onderzoeksgroepen. R. Darquenne bestempelde ze onomwonden als *sociétés scientifiques régionales*. Zij moesten, ieder in zijn

²⁵ GR. 1226 A: *Projet général...* en dossier.

GENOOTSCHAPPEN VOOR GENEESKUNDE

klasse, om de maand samenkomen om de interessante ziektegevallen te ontleiden, de medicatie te bespreken en de resultaten te noteren. Tevens moest men zich daar op de hoogte houden van de nieuwe medische literatuur. Studie, onderzoek en navorming waren immers erg belangrijk, zo vond de medische faculteit.

Eens per jaar moest elk van de drie klassen de meest interessante of meest omstreden gevallen in een rapport samenbrengen, daarin de verschijningsvorm van de kwaal, de opvolging, de aanvullende behandelingen en de resultaten noteren en aan de faculteit overmaken. Die zou eventueel na studie voor de nodige publicatie zorgen.

Dit voorstel betekende een afstand nemen van de oude medische systemen, Galenische en andere. Het observeren, het klinisch onderzoek en eventueel het experimenteren waren belangrijker geworden. Het voorstel was ook stoutmoedig omdat het rechtstreeks indruiste tegen het opzet van de regering om het onderzoek aan de universiteit te ontnemen en aan de Academie op te dragen en beide eventueel, zoals J. Lavalley het heette, tot een "amalgame" te brengen. Het opzetten van regionale onderzoekscentra was een aanval op het monopolie van de academie²⁶. Wij brengen een van de teksten -de drie zijn similair opgesteld en telkens toegepast op de klasse- in extenso in bijlage.

Bij dit voorstel van de faculteit past nog een bijkomende bemerking. Men weet dat door de stichting van de academie het onderzoek van de universiteit was weggehaald. Na tien jaar had de medische faculteit echter vastgesteld dat er voor geneeskunde niets *ex professo* ondernomen was. De Geheime Raad had de belangstelling ervoor zelfs als *inutile* van de handgewezen en daar was de faculteit klaarblijkelijk niet gelukkig mee. Haar voorstel omvatte dus tevens een impliciet principiële protest.

Het voorstel van onderzoekscentra vanwege de faculteit werpt wellicht ook een licht op de weigering van twee van haar professoren deel uit te maken van dit vorstelijk genootschap. Men weet dat in 1769 onder de eerste acht benoemden uit het binnenland voor de vorstelijke *société littéraire* er vier professoren benoemd waren, waarvan drie uit de medische faculteit. Nochtans heette de Academie noodzakelijk wegens de achterlijkheid van de universiteit en van haar professoren...

Twee van hen uit de medische faculteit namen uiteindelijk hun benoeming niet aan: Jean-Joseph Michaux (1717-1793) en Adrien van Rossum (1705-1789). Nochtans was er geld beschikbaar voor hen en zouden zij ten persoonlijke titel onder de adel ressorteren. De weigering kreeg in regeringskringen een zuur commentaar. Over Van Rossum schreef toen voorzitter J. Crumpipen aan prins von Starhemberg: *Des gens de cette espèce, loin d'être utiles, ne peuvent que*

---

²⁶ J. LAVALLEY, *L'académie royale des sciences, des lettres et des beaux arts de Belgique 1772-1972. Esquisse historique*. Brussel, 1973, p. 42. R. DARQUENNE, *Médecine et chirurgie hainuyères au siècle des lumières*, in *Annales du cercle archéologique de Mons*, 70, 1976-1977, p. 148-149. E. MAILLY, *o.c.*, I, p. 531-534.

*nuire au progrès de l'académie*²⁷. Toch werd dezelfde Van Rossum door de minister in 1776 belast met een advies over het Gentse initiatief en was deze erg positief over het opzet.

Er blijft tenslotte de vraag naar de herkomst van het voorstel van de faculteit. Twee gelijkaardige initiatieven gingen er immers aan vooraf. Hebben zij het voorstel beïnvloed?

In Frankrijk had Turgot in 1776 naar aanleiding van besmettelijke ziekten een *Commission de Médecine* opgericht. Met medewerking van de *Société royale de Médecine* werd een eigentijdse permanente enquête over ziekten en hun verloop georganiseerd. De dokters werden verzocht elke maand vragenlijsten in te vullen en allerlei morbide verschijnselen op te tekenen: symptomen en ernst van de aandoening, temperatuur, verstrekte zorgen, afloop. Zeldzame gevallen moesten soms op verzoek van die Academie uitvoeriger beschreven worden. Zonder er bewust van te zijn deed de geneeskunde hiermee een stap naar de volksgezondheid.

Circa 150 dokters hebben daaraan meegewerkt. Het was de Academie die deze permanente enquête organiseerde, omdat te Parijs de faculteit niet verlangde iets in die richting te doen. In de Nederlanden wilde de faculteit wel zo iets op zich nemen, ook zonder dat besmettelijke ziekten haar daartoe dwongen. Heeft het Franse voorbeeld invloed uitgeoefend op het Leuvense voorstel?

Anderzijds is er in het *Projet de règlement* nog iets dat de lezer verbaast. Het betreft de vermelding van de chirurgijn J.B. Jacobs, die zoals men zich herinneren zal, bij het Gentse genootschap *Nobis et Aliis* betrokken was. Hij is de enige persoon van buiten de universiteit die in dit document vermeld wordt. Hij trad er op als adviseur voor de *taxa*, het ereloon van de apothekers. Het is niet uitgesloten dat bij deze consultatie door de faculteit ook het plan van het Gentse medische genootschap van 1776 ter sprake gekomen is. In elk geval is het voorstel van de opgesplitste onderzoeksgroepen een hernemen van het Gentse organigram en is geen sprake van een vragenlijst zoals in Frankrijk. Wel werd de organisatie nu gespreid over het hele land en stelde de faculteit zich op als overkoepelende mantel.

In elk geval leek het voorstel uit te gaan van de belangstelling voor studie en onderzoek van de universiteit. Maar zo iets kon de regering niet aanvaarden. De research moest voorbehouden blijven aan de vorstelijke Academie. Het voorstel van de faculteit was moderner dan de regering had gedacht. Er zou dan ook niets

---

²⁷ E. MAILLY, *o.c.*, I, p. 72. Toen over een derde professor, de vorstelijke geschiedschrijver Jean-Noël Paquot (1746-1803), minder fraaie verhalen de ronde deden en de man ontheven werd van zijn opdracht aan de universiteit, luidde het commentaar van de vaste secretaris van de academie Georges Gerard (1734-1714) *Victime d'une cabale de pedants, irrités de ce qu' il avait subministré au gouvernement des moyens propres à faire fleurir les bonnes études*. Toch werd hij wegens het gerechtelijk verleden zeven jaar lang niet meer uitgenodigd voor de zittingen. Hij zetelde opnieuw in 1777-1780 en daarna niet meer. Cfr. E. MAILLY, *o.c.*, I, p. 151-153 en 352. V. CHAUVIN, *Jean Noël Paquot*, Luik, 1901.

van in huis komen.

Toch werd enkele jaren later nog een poging ondernomen. Door het overbrengen van de Leuvense universiteit naar Brussel in 1788 was die duidelijk een rijksinstelling geworden. Twee Jozefistische professoren, die mee naar de hoofdstad verhuisd waren, maar geen lid van de academie, probeerden een "amalgame" tot stand te brengen tussen onderwijs en onderzoek. Het waren de bekende fysicus Jan Minckelers en de vice-kanselier Frans Thijsbaert. Met voorweten en instemming van de Oostenrijkse provoost Nicolas du Four de Nickolsbourg drongen zij aan op een fusie van academie en universiteit. De keizer was nu immers inrichtende macht van beiden. Het wetenschappelijk onderzoek kon voortaan samen ondernomen worden. Ook deze poging van de universiteit zou geen succes kennen²⁸.

5.2 Geleerde besprekingen in stilte en afzondering

Wie de meer ontwikkelde lagen van de bevolking in de tweede helft van de achttiende eeuw in ogenschouw neemt, kan zich niet van de indruk ontdoen dat het societyleven in de steden erg bloeide. Schutterijen floreerden, vrijmetselaarsloges werden opgericht, rederijkerskamers zwermden uit naar het platteland of werden gewone toneelgroepen. De meer gegoede klassen ontmoetten elkaar bij feesten, bals, concerten en toneelvertoningen. Naarmate de eeuw vorderde, groeide het aantal lees- en politieke debatclubs.

Hoe de kerkelijke en burgerlijke overheden er tegenover stonden is bekend. Mondaine feesten leverden geen bezwaar op, omdat overheidspersonen er van hoog tot laag bij betrokken waren. Wat niet totaal open was, werd gemakkelijk verdacht. Zo schafte Jozef II een aantal vrijmetselaarsloges af. Dat belette sommigen van hen niet om achteraf nog samen te komen. Voor Gent werd dat weleer beweerd door de journalist Prosper Claeys. Clandestiene drukkingsgroepen konden in verborgenheid werken zoals *Pro aris et focis*.

Voor studie- en discussiegroepen op medisch gebied waren samenkomsten ook niet ondenkbaar, daar zij allicht bij de administratieve collegia medica steun voor onderzoek konden vinden. Soms zelfs organiseerden deze besloten genootschappen besprekingen van medische aard, ondermeer met betrekking tot de epidemieën, de herziening of aanpassing van de farmacopees, de waarde van de pokkeninenting, e.d.

Het feit dat zo vele artsen en chirurgijnen lid waren van gerenommeerde buitenlandse academies en eventueel bekroond werden voor hun studies wijst er ook op dat de medische wereld niet buiten het studiewerk en de uitwisseling van ideeën stond, die eigen waren aan dit soort genootschappen.

Het treft ook dat in de voorafgaande eeuwen publicaties over geneeskunde alleen de zaak waren van enkele hoog gekwalificeerde artsen en dat het aantal van die

²⁸ J.P. PETER, *Malades et maladies à la fin du XVIIIe siècle. Une enquête de la société royale de médecine (1774-1794)*, in *Annales, économies, sociétés, civilisations*, 22, 1967, p. 711-751. E. MAILLY, o.c., p. 531-532.

PIET LENDERS

studies na 1750 heel erg aangroeit. Dit bewijst op zichzelf niet direct dat erover vergaderd en gepraat werd. Toch lijkt dergelijke ruim verspreide belangstelling voor onderzoek te wijzen op een meer algemene aandacht voor het nieuwe en voor vorserswerk, die praktisch alleen in gesprekken en samenkomsten kan uitgebouwd worden.

Ook buiten Gent bestond er belangstelling voor medische research en voor de bekendmaking van de resultaten.

Een stad waarvan de belangstelling daaromtrent in het oog springt is Brugge. Daar werd in 1786 door dokter en chirurgijn Frans van Zandycke (1757-1803) het eerste medische tijdschrift van België gelanceerd: *Het geneeskundig Journael van Londen*. De man had zijn opleiding vooral in het buitenland gekregen en was lid van Franse en Engelse wetenschappelijke genootschappen. Het tijdschrift, dat in Engeland al meer dan tien jaar bestond, werd opgesteld door dokter Samuel Foart Simmons (1750-1813), die zijn opleiding in Edinburg en Leiden gekregen had, maar ook in Frankrijk vertoefde. Hij was lid van Royal Society en een gereputeerd medisch auteur. Van Zandycke had de vertaling en de uitgave van het tijdschrift op zich genomen. Het is zo goed als onmogelijk zo iets te ondernemen zonder voorafgaandelijke contacten met collegae, die aanvaardden een abonnement te nemen. Dat duidt dan weer op gesprekken tussen geleerden. Weliswaar moest de uitgave na zeven afleveringen -505 blz. copij- stopgezet worden wegens gebrek aan voldoende abonnees.

Verder is Van Zandycke een zeer productieve auteur geweest. Zijn *Dictionnaire der Gezondheyd* veronderstelt ook weer groepsbelangstelling. Ook zijn talrijke vertalingen van Engelse studies over venerische ziekten, longkwalen en buikkrampen lijken resultanten te zijn van een ruim verspreide interesse.

In de laatste tien jaar voor de Brabantse Omwenteling gingen de gesprekken in de gegoede kringen te Brugge niet alleen over de politieke ontwikkeling en de maatregelen van Jozef II maar ook over de ontwikkeling van de medische wetenschap. Vulgariserende werken verschenen in Franse of Nederlandse vertaling zoals van de Britse dokter Antony Fothergill *Conseil pour les dames de quarante à cinquante ans*. Het tweedelige *Tissots en Bickers Raedgevingen voor de gezondheid van den gemeenen man* kreeg twee drukken. De arts Prosper Florisoone schreef dan weer originele studies over *Een nieuw geneesmiddel* en *Een gedenkwaardige consultatie*, een werkje in verband met het wettig vaderschap van iemand die een limiet-overschrijdende dood had gekend voorafgaandelijk aan de geboorte van een kind. Dokter en chirurgijn Jan van Dorp (1757-1803) publiceerde een *Essai sur la dysenterie* en Jean van Acker (1757-1845) over een "osteosarcoom". Al deze activiteiten wijzen op een voor Brugge ongewone medische belangstelling. Zij lijkt niet zonder een of andere vorm van genootschap mogelijk²⁹.

---

²⁹ I.J. DE MEYER, *Analectes médicaux ou recueil de faits qui ont rapport à l'art de guérir et qui se sont passés dans le ressort de la ville et du franc de Bruges*. Brugge, 1851, 2 dln. en *Origine des apothicaires de Bruges*, Brugge, 1842. passim. C.F.A. PIRON, *Algemeene Levensbeschryving der mannen en vrouwen van België die....eenen*

GENOOTSCHAPPEN VOOR GENEESKUNDE

Te Bergen in Henegouwen brachten de betwistingen rond de aanpassing van de farmacopee -de officiële lijst van de voorschriften voor de bereiding van geneesmiddelen- decennia lang dokters en apothekers samen in vrije groepen van belangstellenden. Dokter Roger Darquenne wijdde er een uitgebreid artikel aan. De stad, die geen collegium medicum bezat, had in de zeventiende eeuw vanuit Brussel een farmacopee voorgeschreven gekregen. In het midden van de achttiende eeuw voldeed die niet meer. Vier dokters van de stedelijke armen-dienst zetten zich aan het werk om een betere lijst op te stellen. Tot dat groepje hoorde de bekende dokter Nicolas Eloy (1714-1788). In 1754 werd deze lijst door de magistraat aan de bijeengeroepen dokters en apothekers voorgesteld en door hen aanvaard.

Maar zodra de tekst in druk verscheen -zij omvatte enkele honderden bladzijden- kwam er verzet. Een dokter schreef een virulente kritiek en liet die in Frankrijk te Maubeuge drukken. Een tweede volgde zijn voorbeeld. Beiden deden een beroep op nieuwe Britse farmaceutische bereidingen. De discussie deinde uit en zou vijftien jaar in beslag nemen. Zij was erg technisch. Natuurlijk verlangden ook de apothekers een woord mee te spreken. Uiteindelijk dienden zeventien van hen en vier artsen te Brussel een verzoek in om de oude farmacopee opnieuw voor te schrijven mits er een aantal veranderingen in aan te brengen.

De regering ging er in 1769 op in. Het deed de discussies in alle hevigheid opnieuw losbarsten. Farmaceutische bereidingen uit de omliggende landen werden ter tafel gelegd. Niet alleen wetenschappelijke en scheikundige aspecten kwamen ter sprake. Ook financiële en commerciële aangelegenheden werden naar aanleiding van de taxa of erelonen behandeld. Uiteindelijk werd de Henegouwse raadsfiscaal bij de zaak betrokken. De farmacopee berustte immers op een beslissing van de overheid en had kracht van wet.

In 1784, na weer vijftien jaar besprekingen, diende een groep apothekers bij de Staten van Henegouwen een omstandig verzoek in. Zij vroegen hen een provinciaal laboratorium en een productiecentrum voor geneesmiddelen te mogen opzetten. Bepaalde producten uit Holland en Frankrijk voldeden immers niet meer. Ernaast moest een school voor farmacie gebouwd worden om de jongeren inzicht bij te brengen in *les principes de l'art* en *les raisons théoriques des meilleurs procédés*.

Toch was daarmee niet het laatste woord gezegd. Wanneer de voorstellen van de apothekers aan de dokters werden voorgelegd, eisten die dat voortaan het inspectieteam met grote regelmaat alle officinas zou bezoeken. Zo kwam men in 1786 tot een provinciale farmaceutische wetgeving, die door de Staten

---

naam hebben verworven. Mechelen, 1860, p. 474. E.I. CARLYLE, Samuel Foart Simmons (1750-1813), in *Dictionary of National Biography*, VIII, p. 259-260. J. PAYNE, Antony Fothergill (1732-1813). *Ibid.*, VII, p. 505-506. G. DE WAARD, Lambertus Bicker (1732-1801), in *Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek*, I, p. 346-348. De uitgave van het Medisch Journael wordt niet vermeld in R. VAN EENOO, *De pers te Brugge. 1792-1914*. (Interuniversitair centrum voor hedendaagse geschiedenis. Bijdragen 20) Leuven-Parijs, 1961. Zij valt immers buiten het tijdsbestek en buiten het begrip pers.

aanvaard werd, maar wegens de troebele politieke omstandigheden nooit meer door de regering zou gehomologeerd worden.

De geleerde discussies leidden hier tot institutionele veranderingen. Men mag ook niet vergeten dat bepaalde deelnemers een internationale naam hadden en lid waren van Franse of Engels academies en er bekroond werden om hun publicaties, zoals de dokters Léopold Maury (1735-1826) en Jean Planchon (1734- 1781). Vooral Nicolas Eloy (1714-1688) werd bekend. De tweede uitgave van zijn *Dictionnaire historique de la médecine ancienne et moderne* (Bergen 1778, vier delen) kreeg zelfs een Italiaanse vertaling³⁰.

In het niet zo ver afgelegen Doornik kwamen ook mensen uit de medische en farmaceutische wereld af en toe samen. Sinds de annexatie bij Frankrijk onder Lodewijk XIV was men er gebonden aan de farmacopee van Rijsel. Nog in 1772 nam men er de vernieuwingen van deze lijst over. Of men op deze vergaderingen altijd en alleen sprak over kennis en wetenschap is niet duidelijk. Wel dat er ook over de taxa gepraat werd. In elk geval werden in 1784 de vergoedingen, die in 1779 waren voorgesteld, door de overheid aanvaard³¹.

Ook te Antwerpen, Brussel en Gent werd in de tweede helft van de achttiende eeuw druk buiten het institutionele kader vergaderd. Toch zouden deze besprekingen overal leiden tot aanpassing van de oude instituties.

Te Antwerpen ging het om de vooruitgang van de medische en farmaceutische wetenschappen. Het leidde in 1786 tot een reorganisatie en verbetering van de opleiding van de chirurgijns, een aanpassing van de farmacopee en een betere bediening van het Sint-Elisabethgasthuis. Men besliste tevens het werk van jonge chirurgijnen te bekronen. Dokter Broeckx heeft er weleer een belangrijk deel van zijn studie over het Collegium Medicum van de stad aan besteed³².

In Brussel liepen de gesprekken over het al dan niet aanhouden van de oude organisatie van de barbiers-chirurgijnen en de opening van een College voor Chirurgie zoals in Parijs. Waren de heelmeeesters echte artsen en waren zij de primitieve kennissen ontgroeid? Het was een discussie zonder einde. Men kwam er niet mee klaar voor de Brabantse Omwenteling. Dokter O. Muls heeft er een

³⁰ GR 1224 A: Note sur les apoticares de ville de Mons. 1225: *Observations du médecin Eloy*. 1227 B: Mémoire sur la police de la pharmacie. Codex medicamentarius ad usum officinarum Hannoniae. R. DARQUENNE, Remous autour de la pharmacopée montoise (1755), in *Mémoires et publications de la société des sciences, arts et lettres du Hainaut*, 92, 1981-1982, p. 169-201 en verder IDEM, *Médecins et chirurgiens*, p. 139-176. IDEM, *Médecine et société. Ecrits et objets médicaux dans les collections hainuyères du 16e au 20e siècle*. Morlanwelz, 1987. R. WELLENS, La littérature médicale à Mons au XVIIIe et XVIIIe siècles, in *Mémoires et publications de la société des sciences, arts et lettres du Hainaut*, 88, 1977, p. 37-49.

³¹ L.J. VAN DE WIELE, *Geschiedenis van de farmacie in België*. Beveren, 1981, p. 208.

³² J. BROECKX, o.c., 269-298. W.J. STEVENS, Notice historique sur l'école de chirurgie d'Anvers. Overdruk van *Annales de la société de médecine d'Anvers*. Antwerpen, 1850.

beperkte studie aan gewijd³³.

In Gent moet men na de afwijzing van het verzoek van 1776 stiekem verder vergaderd hebben. Uit de besprekingen groeide de organisatie van een moderne opleiding voor vroedvrouwen, die heel het huidige Oost-Vlaanderen bereikte en kon rekenen op de hulp van de regionale en plaatselijke besturen. De chirurgijn J.B. Jacobs was er grote promotor van en wijdde er een aantal publicaties aan. Door dokter C. van Brabant en apotheker J.B. Coppens, twee andere initiatiefnemers van 1776, werd een nieuwe farmacopee voorbereid. Zij vonden de nieuwe scheikundige ingrediënten belangrijk. Op 27 augustus 1786 kregen zij een gunstig attest van de Leuvense medische faculteit, al vond die dat sommige *medicamina composita* best uit de lijst zouden verwijderd worden. Het werd daarna door de raadsfiscaal van Vlaanderen gehomologeerd en door de stad gepubliceerd. Het document werd later door apotheker P. van Baveghem (1758-1835) bekritiseerd, iets wat na 1750 zo wat overal voor kwam³⁴.

6. Realisaties na de annexatie bij Frankrijk (1795)

Na de vestiging van het Franse gezag in ons land zouden er geleerde genootschappen als paddestoelen uit de grond opschieten: 'n twintigtal in nog geen tien jaar tijd! Het lijkt te wijzen op een vroegere ambitie, die nu ruimte kreeg. Zij werden vooral gesticht nadat de definitieve aanhechting bij Frankrijk beklonken was en een terugkeer van de Habsburgs uitgesloten. Alleen al te Brussel richtte men er tussen 1795 en 1802 zes op: een explosie van initiatieven en een weelde van interesses! Alle andere steden volgden. Er is plots geen sprake meer van de Zuidelijke Nederlanden als een wetenschappelijk achterlijk gewest.

Volgens de officiële historicus van de Theresiaanse Academie E. Mailly was alles een gevolg van *le grand vide*, die te Brussel door de verdwijning van de officiële academie was ontstaan. Veel academici waren echter gevlucht. Wel heeft men enkele van hen bij wijze van erkenning voor hun verdiensten erelid gemaakt in een of ander genootschap.

³³ G. MULS, Création des écoles de chirurgie à Bruxelles, in *Recueil de mémoires de l'académie royale de médecine de Belgique*, 23, 1924, p. 47-64. M. VAN ROY, *De organisatie van de medische sector te Brussel*, Licentiaatsverhandeling V.U.B., 1988, p. 215, 261-262.

³⁴ GR 1226 A: Attest van decaan van Leempoel 27 augustus 1786. *Recueil des ordonnances des Pays-Bas Autrichiens 1700-1794*, XV, Brussel, 1942, p. 239-259. De achterdocht van de overheid betreffende samenkomsten van meer ontwikkelden -ook buiten die van geleerde genootschappen- komt nog tot uiting in de meticuleuse wetgeving betreffende de vrijmetselaarsloges: *Ibid.*, XII, 1910, p. 463-464 en 530. Verder A. VAN DER EEKEN, *De uitbouw van de medische sector te Gent in de achttiende eeuw*. Licentiaatsverhandeling RUG, 1984, p. 141-148 en I. VAN GERMEERSCH, *Studie over de sociaal-financiële status der beoefenaars van de geneeskundige professie te Gent in de achttiende eeuw aan de hand van een analyse van de staten van goed*. Licentiaatsverhandeling RUG, 1997, p. 103-132. Over apotheker P. Van Baveghem: L. VANDEWIELE, Van Baveghem P., in *NBW*, II, p. 35-36.

Eigenlijk is de vraag naar geleerde genootschappen te Brussel nooit afwezig geweest. Al twintig jaar voordien, vanaf 1775, vroegen niet privé-personen maar de stadsmagistraat aan de regering toelating om een hogeschool voor chirurgie te mogen openen naar het voorbeeld van Parijs en daaraan een academie te verbinden. Telkens weer had de regering de beide verzoeken afgewezen³⁵.

Daarbij komt het stichten van nieuwe geleerde genootschappen niet alleen voor in de Brabantse hoofdstad maar ook in andere steden, ofschoon daar nooit een officiële academie bestaan had. Ook dat wijst er op dat de nood niet zo maar afhankelijk was van het verdwijnen van de Brusselse instelling, maar dat men voortaan in vrijheid mocht ontplooiën wat voordien in de clandestiniteit tot ontwikkeling moest komen.

Te Antwerpen drukte voorzitter Pieter Kok -hij was in 1788-1789 door Jozef II tot professor aan de naar Brussel overgebrachte medische faculteit benoemd- zich op de openingssessie van het *Genootschap ter Bevordering van de Genees- en Heelkunde* zich zo uit: "Aan Uwe ieverzucht wordt thans gelegenheid gegeven....Gij had regt van het gemis te betreuren van zo een voordelig genootschap. De heelkunde, de uitwendige geneeskunst, die lijfeigene zuster van de inwendige, weende en weende dikwijls als zij haare weinige voororderingen bijzonder hier ten lande beschouwde. Zij had dan reden om te zuchten naar iets dat haar moest opbeuren en verheffen... Nimmer had men durven hopen dat de wetgever aan de opbouw van deze prachtige plaats, van deze nuttige school, van dit leerzaam genootschap zoude meewerken". Het was een verholen maar toch duidelijke verwijzing naar het gebrek aan vrijheid onder het Oostenrijks gezag door iemand die door dat regime bevoordeeld geweest was en tot Jozefistische professor benoemd³⁶.

Onder de Franse republiek kon de wetenschappelijke belangstelling gelukkig al vlug opbloeien en kregen de initiatieven zelfs de steun van een overheid, die in het eigen land aanvankelijk alle academies had afgeschaft.

Zo vanaf het begin die genootschappen prijsvragen uitschreven en lezingen publiceerden, kwamen tijdschriften veelal pas na enkele jaren tot stand. Zij vroegen immers een lange voorbereiding en een volgehouden inspanning. Zo verscheen pas in 1802 de *Journal de chimie et de physique*, die onder leiding van de apotheker-geneesheer J.B. van Mons (1765-1842) stond. Hij hield stand tot 1814. In Gent kreeg men in 1805-1813 de *Annales de littérature médicale étrangère*.

³⁵ M. VAN ROY, o.c., p. 134-143.

³⁶ E. MAILLY, *Etudes pour servir à l'histoire de la culture intellectuelle à Bruxelles pendant la réunion de la Belgique à la France*. (Mémoires couronnés et autres mémoires de l'Académie royale. Coll. in 8°, dl. 40) Brussel, 1887. Zie ook *Het culturele leven in onze provincies onder het Frans bewind*. Brussel, 1989. C. SORGeloos, *De wetenschappen, in België onder het Frans Bewind 1792-1815*. Brussel, 1993, p. 301-321. G. VAN DE VIJVER & J. REISS (ed.), *Les savants et la politique à la fin du XVIIIe siècle*. Brussel, 1991.

GENOOTSCHAPPEN VOOR GENEESKUNDE

Wij brengen hier alleen een lijstje van genootschappen, die in enkele steden gesticht zijn. Ofschoon onvolledig is zij toch indrukwekkend.

Te Brussel werden tussen 1795 en 1802 gesticht:

- De *Société d'histoire naturelle* (1795-1798). De openingszitting had op 23 juli 1795 plaats in aanwezigheid van vertegenwoordigers van de Franse bezetters. Het land was toen nog niet overgedragen aan de republiek.
- De *Société de médecine, chirurgie et pharmacie de Bruxelles - Aegrotantibus* werd in hetzelfde jaar gesticht na de annexatie bij Frankrijk. Het bleef met ups en downs bestaan tot 1814. Het genootschap was aanvankelijk van plan een *Journal de l'art de guérir* uit te geven en hiervan ook een Nederlandse vertaling uit te brengen. Er kwam echter niets van in huis.
- De *Société libre des sciences, des arts, d'agriculture et de commerce* werd op voorstel van de Franse overheid in 1799 opgericht. Zij omvatte drie klassen en ook een medische afdeling. Zij lijkt alleen maar een bestaan op papier gekend te hebben en haar openingszitting niet overleefd te hebben.
- De *Société de littérature de Bruxelles* ging in 1800 van start en bestond tot 1823. Zij gaf aan publicaties 20 boekdelen uit en werd door koning Willem I tegengewerkt omdat zij alleen de Franse cultuur wilde bevorderen.
- De *Société d'émulation des sciences physiques, chimiques et naturelles*, die ook in 1800 werd opgericht, eiste van elk lid dat hij om het half jaar een studie zou indienen. Dat ritme kon niet volgehouden worden, maar getuigt wel van een grote geestdrift.
- De *Société de jurisprudence* werd in 1802 een geleerd genootschap. Zij was al vanaf 1799 voorbereid. Zij trok vooral juristen aan.

Met de val van Napoleon verdween op een verrassende wijze alles wat in de hoofdstad van het Dijledepartement nog bestond buiten de literaire vereniging, die pas onder Willem I werd opgeheven. Na 1815 zouden nieuwe genootschappen ontstaan. De Theresiaanse Academie werd terug opgericht.

Ook te Antwerpen werden geleerde genootschappen opgericht. De voornaamste was het *Genootschap ter bevordering van de genees- en heekunde te Antwerpen "Occidit qui non servat"*. Zij werd in 1796 gesticht, vergaderde om de veertien dagen en gaf drie delen verhandelingen uit. In één jaar tijd kreeg zij 79 corresponderende leden, waaronder bekende wetenschappers als J.B. van Mons, J. Kluyskens, en de arts P. van Baveghem. In 1801 moest zij fusioneren met de *Société d'émulation*, omdat zij haar zittingen niet in het Frans wilde houden. In 1806 werd zij opnieuw opgericht als *Societas medico-latina*: men zou alle besprekingen in het Latijn houden: dat mocht wel! In 1811 hield zij op te bestaan. In 1798 werd met steun van de overheid de *Société libre d'agriculture* gesticht. Zij paste helemaal in het kader van de belangstelling voor de landbouw, die door het Franse bestuur aangemoedigd werd.

Vanaf 1799 bezat de stad een *Société d'émulation*. Zij kreeg de steun van prefect d'Herbouville en had belangstelling voor kunsten en wetenschappen. Na zijn vertrek viel de activiteit stil. In 1800-1813 was er nog de *Société des amateurs de musique* voor studie, discussies en audities. In 1813 ging de oude *Konstmaetschappij* opnieuw van start als *Société pour l'encouragement des beaux arts*.

Ook elders komt men geleerde genootschappen tegen. Te Gent was er in 1796-1797 een *Société médicale de Gand* tot stand gekomen. Ruzie onder de leden leidde echter al vlug tot ontbinding. Zij werd drie jaar later opnieuw opgericht. Er kwam ook een *Société d'agriculture et de botanique* tot leven met wetenschappelijke en organisatorische bekommernissen. In elk geval bloeide ook te Gent het geleerd genootschapsleven zoals elders. J. Neve wijdde een heel hoofdstuk aan de *Sociétés intellectuelles* in zijn boek *Gand sous la domination française*³⁷.

Te Bergen en te Doornik richtte men analoge *sociétés* op soms -zoals in de hoofdstad van het departement te Jemappes- onder de ietwat verrassende titel *Société philomatique* om de literaire en patriottische bedoelingen uit te drukken. Zelfs het verre Luxemburg kreeg in 1799 een *Commission* voor landbouw, handel en kunsten, die in 1801 werd omvormd tot een meer vrije *Société libre pour l'agriculture, le commerce et les arts* met 20 leden en 31 corresponderende leden. In 1806 richtte zij in elke arrondissement een regionale afdeling op.

Besluit

De aanvraag door de initiatiefnemers van het ernstig opgezette Gentse project om onder de zinspreuk *Nobis et aliis* een geleerd genootschap te starten is wellicht een testcase geweest. De weigering van de Brusselse instanties om de vereniging als zodanig te erkennen moet al vlug de medische wereld, die het meest in beweging was, en andere suppoosten van *la république des lettres* bereikt hebben. Er komen, voor zover bekend, geen andere aanvragen meer naar voor om een zuivere vorm van geleerd genootschap te mogen opzetten. Wel probeerde men nog eens met een gemengde vorm, ook zonder resultaat. De rush naar buitenlandse genootschappen is wellicht een gevolg van dit afremmen in het binnenland geweest. Daar ligt wellicht een schaduwzijde van de oprichting van de Theresiaanse Academie 225 jaar geleden.

Men moet ook voorzichtiger zijn met de uitspraken over *Le peu de savants qui résidaient en Belgique* en de bewering "Het is een feit dat in die tijd de geschiedenis van de kunsten, wetenschappen en letteren samenloopt met die van de Academie"³⁸. De rijke verzameling medische studies, die te Brugge in de jaren tachtig van de pers kwam, en de publicaties van een figuur als de Bergense dokter Nicolas Eloy, die in het buitenland zo veel weerklank vonden en niet via de Academie tot stand kwamen, zet aan tot nuancering.

Het lijkt dus wel duidelijk dat zowel aan samenwerkende groepen in de privé-sector als aan de universiteit onderzoek en interesse voor nieuwe vondsten en proefnemingen ontzegd werden. Nochtans was de medische faculteit van

³⁷ J. NEVE, *Gand sous la domination française 1792-1814*. Gent, 1927, p. 224-241, vooral p. 238-241.

³⁸ A. QUETELET, Premier siècle de l'Académie royale de Belgique, in *Histoire des sciences, des lettres et des beaux arts en Belgique (1772-1872)*. Brussel, 1879, p. 12. M.A. NAUWELAERTS, *De geleerden*, in *Flandria Nostra*, III, Brussel, 1959, p. 287.

GENOOTSCHAPPEN VOOR GENEESKUNDE

Leuven met haar onderzoek geen concurrent van de Academie, want de regering was weleer niet ingegaan op het verzoek van Needham om een klasse van geneeskunde uit te bouwen. Van de voorstellen van de faculteit werd alleen aanvaard dat studenten chirurgie, farmacie en obstetrica voortaan een universitaire vorming moesten krijgen. De Jozefinische ordonnantie van 30 september 1788 zou dat zo vastleggen³⁹. Ook de opinie dat de hele Leuvense universiteit achterlijk was en zich conservatief opstelde moet dus herzien worden.

Soms stelt men zich de vraag of het land niet slachtoffer geweest is van een gewiekste voorlichting vanwege de regering betreffende een politiek, die haar verdiensten had maar een aantal talentvolle figuren geen keus in vrijheid gunde en eindigde in een aantal mislukkingen zoals die van de hervorming van de universiteit, van de theologische scholing, van de normaalscholen en van de veeartsenopleiding. In elk geval kan de bewering dat de Zuidelijke Nederlanden in de tweede helft van de achttiende eeuw op wetenschappelijk gebied achtergebleven zijn en niettegenstaande het gunstige economische klimaat geen belangstelling hadden voor onderzoek en wetenschappelijke vooruitgang niet zo maar waar gemaakt worden.

BIJLAGEN

I. Projet de règlement pour la société de médecine en la ville de Gand

1. *La société sera composée de médecins, d'apothicaires et de chirurgiens résidant dans la ville de Gand sans que le nombre en soit limité et elle pourra se choisir quelques membres non résidants.*
2. *Les médecins formeront la première classe de la société, les apothicaires la seconde et les chirurgiens la troisième.*
3. *La société élira tous les deux ans à la pluralité des voix un président, un ou plusieurs directeurs, un trésorier et un secrétaire. Les autres membres auront rang et séance chacun dans la classe selon l'ancienneté de leur réception dans la société.*
4. *La société s'assemblera le premier jour ouvrier de chaque mois à dix heures du matin et les séances seront au moins de deux heures.*
5. *Si le bien-être de la société exige qu'on s'assemble extraordinairement, le président en fera avertir les membres et désignera le jour et l'heure de l'assemblée.*
6. *Personne ne pourra être admis membre de la société, soit comme résidant, soit comme externe, s'il n'a les deux tiers des voix des membres présents le jour de l'élection.*
7. *Les associés seront assidus à tous les jours d'assemblée et celui qui s'absentera sans excuse légitime payera au trésorier un florin d'amende.*

---

³⁹ *Recueil des ordonnances des Pays-Bas Autrichiens 1700-1794. XIII, Brussel, 1914, p. 204-206.*

PIET LENDERS

8. *La société veillera exactement à ce que dans les occasions où quelques membres seront d'opinions différentes ils n'emploient aucun terme de mépris ni d'aigreur l'un contre l'autre soit dans leurs discours, soit dans leurs écrits.*
9. *La société chargera quelqu'un de ses membres de lire les ouvrages importants de médecine, pharmacie, chimie, physique ou chirurgie qui paraîtront et celui qu'elle aura chargé de cette lecture en fera son rapport à la société sans en faire la critique en marquant seulement s'il y a des vues dont on puisse profiter.*
10. *La société réitérera les expériences de considération, qui lui seront communiquées, et marquera dans ses registres la conformité ou la différence des siennes à celles dont il est question.*
11. *Chaque membre sera tenu de fournir annuellement un mémoire à la société et de le laisser entre les mains du secrétaire.*
12. *Ce mémoire traitera uniquement l'anatomie, la médecine, pharmacie, chimie et chirurgie.*
13. *Les membres, soit résidants ou non, fourniront à la société des cas tirés de leur propre pratique et dénués de tous systèmes et raisonnements. Ils ne décriront que ce que la nature leur aura simplement démontré et les remèdes qu'ils auront administrés y ajoutant, s'il est possible, l'inspection du cadavre.*
14. *Ceux des membres qui négligeront de fournir leur mémoire endéans l'an payeront au trésorier quarante-quatre florins d'amende pour subvenir aux frais de la société.*
15. *Les membres auront la faculté d'écrire en latin, français et flamand.*
16. *Le secrétaire aura la faculté de corriger l'orthographe et même la phrase du mémoire fourni sans rien changer cependant au fond du discours ou observation.*
17. *Tous les mémoires, observations et cas communiqués à la société qui seront jugés dignes d'impression, seront annuellement imprimés en flamand aux dépens de la société et, si le cas le demande, on y ajoutera des planches.*
18. *On donnera à la fin de chaque volume une courte exposition des progrès et découvertes faites dans l'anatomie, médecine, pharmacie, chimie et chirurgie en quelque endroit qu'ils paraissent. On y ajoutera une liste de livres d'anatomie, médecine, pharmacie, chimie et chirurgie publiés pendant le cours de l'année et de ceux qui sont proposés ou promis.*
19. *La société choisira pour imprimer ses mémoires tel imprimeur admis qu'elle trouvera convenir, suppliant Sa Majesté qu'Elle daigne l'agréer et l'octroyer à ce exclusivement.*
20. *Pour subvenir aux frais que la société sera dans le cas de faire pour l'impression des mémoires, observations etc., soit pour se procurer une collection de livres, soit pour d'autres besoins chaque membre résidant payera annuellement six florins ou une fois nonante florins.*
21. *La société examinera les ouvrages que les associés se proposeront de faire imprimer. Elle n'y donnera son approbation qu'après une lecture entière*

GENOOTSCHAPPEN VOOR GENEESKUNDE

- faite dans les assemblées ou du moins qu'après un examen et rapport fait par ceux que la société aura commis à cet examen. Et nul des associés ne pourra mettre aux ouvrages qu'il fait imprimer le titre d'associé, s'ils n'ont été ainsi approuvés par la société.*
22. *Toutes les délibérations, lorsqu'il s'agira d'élection ou d'affaires concernant la société, se feront par scrutin.*
  23. *Le président et les directeurs seront au haut bout de la table, ensuite les associés selon leur rang et ancienneté dans la société.*
  24. *Le président sera très attentif à ce que le bon ordre soit fidèlement observé dans chaque assemblée et dans ce qui concerne la société.*
  25. *Dans toutes assemblées il fera délibérer sur les différentes matières, prendra les avis des associés selon l'ordre de leur séance et prononcera les résolutions.*
  26. *En l'absence du président le premier directeur occupera sa place.*
  27. *Le secrétaire sera exact à recueillir en substance tout ce qui aura été proposé, agité, examiné et résolu dans la société, à l'écrire dans son registre par rapport à chaque jour d'assemblée et il signera tous les actes qui en seront délivrés, soit à ceux de la société soit à d'autres qui auront intérêt d'en avoir. En son absence le second directeur prendra sa place.*
  28. *Les registres, titres et papiers concernant la société demeureront entre les mains du secrétaire. Il en sera dressé un inventaire par le président et tous les ans le président le recolera et augmentera de ce qui se trouvera y avoir été ajouté durant toute l'année.*
  29. *Le trésorier aura en sa garde les livres, meubles, instruments et machines appartenant à la société desquels le secrétaire dressera un inventaire signé du président et de lui, secrétaire, lequel ils recoleront et augmenteront tous les ans de ce qui aura été ajouté durant toute l'année.*
  30. *Le trésorier recevra l'argent appartenant à la société, fera le paiement de ce qui sera dû par la société sur l'ordonnance signée du président et du secrétaire et rendra tous les ans un compte exact aux associés de sa recette et débours.*
  31. *Si la société par la suite du temps parvient à faire un petit fonds, soit livres, meubles, instruments, machines ou argent, il restera en propriété à la société, même jusque là que si le fonds est trouvé suffisant, la société pourra employer une certaine somme à fonder un ou plusieurs prix pour ceux qui au jugement de la société auront fourni le meilleur mémoire sur les questions proposées par la dite société.*
  32. *Si par le malheur des temps ou autres circonstances non prévues, la société se trouva quelque temps dans l'impossibilité de tenir régulièrement ses assemblées, les dits meubles, instruments etc. resteront à ceux qui relèveront de la société.*
  33. *La société prendra pour emblème une ruche et pour devise Nobis et aliis.*

(GR 1226 A)

PIET LENDERS

II. Vorstelijk decreet van 2 december 1776 aan de raadsfiscaal van Vlaanderen, J.F.X. Dierickx (1), met beslissing betreffende de Gentse Société littéraire en richtlijnen voor de eventuele werking.

L'Impératrice-Reine etc.

Sur le compte qui nous été rendu de votre avis sur la requête de Jacques Louis van Cutsem, Pierre Corneille de Brabant et consorts Nous vous faisons la présente pour vous dire que nous ne trouvons point convenable de revêtir de Notre autorité la société que les suppliants veulent établir et dont l'utilité est douteuse et Notre Intention est que vous vous borniez à leur déclarer que rien n'empêche qu'ils ne forment une société entre eux pour remplir le but qu'ils se proposent. Mais comme il ne peut qu'être intéressant que cet essai eut du succès Nous vous chargeons de leur suggérer comme de vous même les observations suivantes, que le docteur de Louvain van Rossum a faites sur leur requête et sur le projet de règlement qui y était joint.

1° La considération des causes externes ainsi que la disposition particulière de chaque malade pourrait faire un des objets des observations qu'ils se proposent de faire.

2° La physique expérimentale relative à la médecine pourrait aussi devoir faire un objet de leurs études.

3° Si les observations qu'ils se proposent de publier l'étaient en latin ou en français, elles seraient d'une utilité plus étendue qu'elles ne peuvent être dans la langue flamande, qui est moins universellement entendue.

Nous vous chargeons au surplus de faire entrevoir de vive voix aux suppliants -et toujours comme de vous même- que ce ne serait que pour autant que leur société aurait du succès et prendrait une consistance susceptible de solidité, qu'il pourrait être question de quelque disposition positive de la part du gouvernement sur leur demande.

Finalemment Nous vous ordonnons de Nous rendre compte au bout de deux ans des progrès de cette société en cas qu'elle s'établisse.

A tant etc.

Bruxelles le 2 décembre 1776.

Au Conseiller Fiscal de Flandre.

Getekend: P. Maria. Geparafeerd: Ne(ny).

(GR 1224 B)

(1) Raadsfiscaal ridder J.F.X. Dierickx (1721-1798) werd in 1781 voorzitter van de Raad van Vlaanderen. Hij had volgens de normale procedure het onderzoek te Gent geleid en werd belast met de kennisgeving van de beslissing. Zie O. DE KERCHOVE DE DENTERGHEM, J.F.X. Dierickx, in *BN VI*, p. 57-58.

GENOOTSCHAPPEN VOOR GENEESKUNDE

III. Verzoek van de medische faculteit van Leuven aan de regering in het "Projet de règlement général sur l'exercice des différentes parties de la médecine dans les Pays-Bas de la domination de Sa Majesté l'Empereur et Roi".

Que dans toutes les villes, bourgs etc., ou il y aura trois médecins établis, il conviendrait d'ordonner que ceux-ci devraient s' assembler au moins une fois par mois et conférer ensemble sur les cas qu'ils auront rencontrés, soit en particulier, soit en consulte etc. et s'y communiquer mutuellement leurs observations. Et ils seront obligés de rendre compte à l'étroite faculté de médecine (1) au moins une fois par an des cas -et des observations les plus particulières et intéressantes- qu'ils auront discutés pendant l'année.

(1) De *étroite faculté* of *stricta facultas* was een faculteitsraad die uit de groep lesgevende professoren was samengesteld met uitsluiting van de *doctores non legentes*.

(GR 1226 A)